

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14556610>

YOSHLARNI MILLIY RUHDA TARBIYALASH YO'NALISHLARI

Ozoda Abdusattarovna Abdugaffarova

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi

Boshqaruv Akademiyasi ilmiy izlanuvchisi

ozodaabdugaffarova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yoshlarni milliy ruhda tarbiyalashning yo'nalishlari, o'ib kelayotgan yosh avlodda yuksak ma'naviyat, kuchli tafakkurni shakllantirish, ogohlik va sergaklik ruhida tarbiyalashda milliy tarbiyaning o'rni va ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *milliy tarbiya, axborot asri, milliylikning shaffoflashuvi, ijtimoiy tarmoqlar, milliy qadriyatlar, yosh avlod, strategik maqsad.*

ABSTRACT

In this article, the directions of educating young people in the national spirit, the high spirituality in the dying young generation, the formation of strong thinking, the role and importance of national education in educating them in the spirit of awareness and alertness are analyzed.

Keywords: *National Education, Information Age, transparency of nationalism, social networks, national values, younger generation, strategic goal.*

KIRISH

Tarbiya masalasi insoniyat paydo bo'lgandan buyon eng dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Tadqiqotchilar fikricha, insoniyat hayotining ibtidoiy davrlarida bolalarni tarbiyalashda stixiyali g'oyalar paydo bo'gan va tarbiya mazmuni turli davrlarda, turli xalq, millat va elatlarda u yoki bu shaklda bo'lishiga qaramasdan ibtidoiy to'da davridan insoniyat ongli yoki ongsiz ravishda ushbu murakkab va uzluksiz jarayonni amalga oshirib kelmoqda. Shu o'rinda jamiyatda yosh avlodni

axloqiy va irodali tarbiyalash dolzarb muammo bo'lib kelgan va doimo shunday bo'lib qoladi. Hozirgi mafkuraviy tahdidlar kundan kunga kuchayayotgan ayni paytda yoshlarni, ayniqsa, maktab o'quvchilarini tarbiyalash muommolarini hal etish masalasini murakablashmoqda. Chunki, bugungi zamonaviy jamiyatda aksariyat bolalarning irodaviy rivojlanishda zaiflik va hatti-harakatlarida salbiy karakter xususiyatlarning namoyon bo'lishi, o'sib kelayotgan yosh avlodni axloqiy sifatlarini tarbiyalashni yetakchi masala sifatida namoyon qiladi. Yoshlarning ma'lum bir qismi ayniqsa o'smirlar tomonidan qabul qilingan ideallar, me'yor, hamda qadriyatlar yosh avlodni axloqiy va irodali tarbiyalashning butun tizimini takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda yoshlar tarbiyasi masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini inobatga olib, ushbu yo'nalishdagi prinsiplar yondashuvlarni takomillashtirish, strategik maqsad va vazifalarning konseptual asoslarini ishlab chiqish zaruratini talab qiladi. Mamlakat yoshlarini ma'nau va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qo'llab-quvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI VA METODALOGIYA

Olimlardan O.Musurmonova o'smir yoshlarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlari; O'.Asqarova, Sh.Abdullaeva, J. Yo'ldoshev, K.Hoshimovlar axloq va axloqiy tarbiyaning pedagogik muommolari; J.Tulenov, Q.Nazarov, G.Tulenovalar axloq va axloqiy qadriyatlarning falsafiy jihatlarini tizimli ravishda tadqiq qilganlar. X.Jabborov mafkuraviy immunitetni shakllantirishning psixologik vositalari; Sh.X.Taylakov globalashuv jarayonida yoshlarning g'oyaviy-mafkuraviy immunitetini ommaviy axborot vositalarining o'rnini masalalarga e'tiborlarini qaratganlar.

Xorijiy olimlardan Ingliz sotsiologi E.Giddens jarayonining xususiyatlari va namoyon bo'lish shakllarini ilmiy jihatdan tizimli o'rgangan. Milliylikning shaffoflashuvi va uning salbiy ta'sirlaridan himoyalashda milliy tarbiya asoslarini rivojlantirish zaruriyati mavzuni belgilashimizga asos bo'lib xizmat qildi.

NATIJALAR

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida milliy tarbiyani samarali tashkil qilishda o'quv muassasalari va umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga e'tiborni kuchaytirish jiddiy masalaga aylandi. Shu maqsadda maktab ta'limini rivojlantirish umummilliy dasturi qabul qilindi. Unga muvofiq mamlakatimizda mavjud o'n mingdan ortiq umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ta'lim jarayonining mazmunini tubdan takomillash-tirish, o'qituvchilarning mehnatini moddiy va ma'naviy rag'batlantirish bo'yicha katta tadbirlar amalga oshirilmoqda. So'ngi yillarda mamlakatda milliy tarbiyani yaxshilash masalasida tizimli islohatlar amalga oshirilmoqda. 2019-yil 20-iyunda uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasining qabul qilinishi bu borada ildam qadamlardan biri bo'ldi. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshi-rishning ustuvor yo'nalishlaridan biri aholining farzand tarbiyasi bo'yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma'naviy tarbiyaning samarali usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish hisoblanadi. Konsepsiya yosh avlod tarbiyasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan ustuvor vazifalar, asosiy maqsad va yo'nalishlarni belgilab berdi [1].

Konsepsiyada belgilangan yo'nalishlar mamlakat yoshlarini ma'nan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qo'llab-quvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Mazkur Konsepsiya O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida", "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunlari, xalqaro huquqning umume'tirof etilgan hujjatlari, xususan "Bola huquqlari to'g'risida"gi, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Yoshlar-2030" strategiyasi hamda O'zbekiston Respublikasining ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlariga asoslanadi.

Konsepsiyada belgilangan vazifalar O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi talablari, Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi, milliy va jahondagi ilg'or tajribalar, mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan uyg'un ravishda amalga oshiriladi. Konsepsiyaning maqsadi - yosh avlodda mustaqil hayot uchun zarur ijtimoiy ko'nikma va fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirish asosida barkamol avlodni voyaga yetkazishdan iborat. Konsepsiya to'rtta bosqichda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan bo'lib quyidagi bosqichlarga bo'linadi:

- birinchi bosqich: oilalarda (homila davri, bola tug'ilganidan 3 yoshgacha);
- ikkinchi bosqich: maktabgacha ta'lim 3-6(7) yoshgacha bo'lgan davr;
- uchinchi bosqich: (7(6)-10) yoshgacha boshlang'ich sinf, 11-17 yosh);
- to'rtinchi bosqich: ishlab chiqarishda faoliyat ko'rsatayotgan va band bo'lmagan, shuningdek, o'rta maxsus kasb-hunar va OTM tizimidagi yoshlar.

MUHOKAMA

XXI asr kishisi umuminsoniy qadriyatlardan va bugungi kun haqiqatlaridan kelib chiqib, jismonan sog'lom, ma'naviy axloqiy, intellektual jihatdan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan bo'lishi shu bilan birga dunyoda sodir bo'layotgan jarayonlarga loqayd bo'lmasligi, tashqi olam bilan faol aloqada bo'lishi kerak. Bugungi kunda fan-texnika taraqqiyoti, innovasion jamiyatga bo'lgan ehtiyoj yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratmoqda. Ular oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovasion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishdek hayotiy talablarni qo'yimoqda. O'sib kelayotgan yosh avlodda yuksak ma'naviyat, keng dunyoqarash, tafakkurni shakllantirish, ogohlik va sergaklik ruhida tarbiyalash davr talabiga aylandi. Sababi fikrlash, tahlil qilish, idrok qilish qobiliyatiga ega bo'lmagan yosh avlod faqat topshiriqni bajaruvchi manqurtga aylanishi ehtimoli mavjud. Manqurtlar esa kechagi, bugungi, kelgusi kun haqida o'ylamaydi. Ular inson uchun zarur bo'lgan erk, haq-huquq va qadriyatlarning qadriga yetmaydi. Shu o'rinda o'sib kelayotgan yosh avlodni mamlakatimiz va o'z kelajagiga bo'lgan ishonch odobini tarbiyalash ta'lim

olishida, shaxsiy hayotida, kelgusi ish faoliyatida, jamoa orasida qat'iy harakat qilishida katta ahamiyatga ega. Har bir ma'naviyatli, ongli insonda vatanidan faxrlanish tuyg'usi bo'lishi, unga munosib bo'lishga harakat qilishi lozim. Uni rivojlantirish, shakllantirish va yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida to'g'ri tarbiyalash har bir davlat va jamiyat oldidagi muhim vazifadir. Yoshlarda vatan tuyg'usini tarbiyalash, ajdodlar o'tmishi, kechinmalari, madaniyati jahon fan va madaniyati sohasida tutgan o'rni haqida ma'lumot berish muhim ahamiyatga ega. Shaxsni tarbiyalash eng dolzarb ijtimoiy va pedagogik muommo hisoblanadi. O'sib kelayotgan yosh avlodni jamiyat talablari asosida tarbiyalashda ta'lim sub'ektlari o'rtasidagi uzluksizlikni hamda fan predmetlari o'rtasidagi integratsiyani ta'minlash zaruriti mavjud. Inson o'zi o'zida ezgulikni yaratish, ma'naviy yuksalish uchun mas'ul, ammo shu bilan birga insonning yuksalishida ta'limning roli nihoyatda katta ekanligini inkor etib bo'lmaydi. Inson tarbiyasi masalasi, ularni nuqsonlardan, hayvoniy qusurlardan qutqarish ajdodlarimizning azaliy qayg'usi bo'lib kelgan. Shaxs, millat, insoniyat ma'naviyatining holati va darajasi jamiyat taraqqiyotiga turlicha ta'sir etishi mumkinligi qadim zamonlardan beri ma'lum. Jamiyat hayotidagi barcha yuksalishlar, taraqqiyot imkoniyatlar, komil inson shaxsining shakllanishi muayyan imkoniyatlar bilan bog'liq. Shuning uchun jamiyat taraqqiyotidagi tushkunliklar, turg'unlik holatlari, iqtisodiy, siyosiy omillardangina emas, balki kishilarning ongi, e'tiqodi, dunyoqarashi, axloqiy kamoloti darajasidan ham izlash kerak.

“Tarbiya” va “tarbiyat” so'zlari 1) parvarish qilmoq; ta'lim bermoq; o'rgatish; 2) navozish; mehribonlik ko'rsatish; ko'z-quloq bo'lish; himoya qilish; kabi ko'p qirali ma'nolarga ega[2]. “Tarbiya” atamasi XVII-XIX asrlarda hozirgi bizning davrimizga qaraganda boshqacha ma'noga ega edi. Bu davrlarda yoshlarning normal o'sishi va rivojlanishini ta'minlash deb tushinilgan bo'lsa, XX asrda ushbu atama yangi mazmun bilan to'ldirilib bunda barcha rivojlanish omillari (tasodifiy, stixiyali va maqsadli) ta'sirida shaxsning shakllanishi, natijada esa madaniyatni egallashi va jamiyat a'zosiga aylanishi sifatida talqin etildi. “Tarbiya” tushunchasi “shakllanish”,

“ijtimoiylashish” tushunchalari bilan birlashib, pedagogik tushunchadan ko‘ra ko‘proq psixologik va sosiologik tushunchaga aylandi.

Inson asosan ikki xil yo‘l bilan tarbiyalanishi mumkin: birovlarining bevosita ta’siri, ya’ni o‘rgatishi, shuningdek donolar fikrlari, o‘g‘itlari va asarlarini o‘qish orqali; inson o‘zining fiklashi, odamlar hatti-harakatidan, qilgan va qilayotgan ishlaridan tegishli xulosalar chiqarib olishi, eng qudratlisi tafakkuri vositasida tarbiyalanishi mumkin. Har bir xalq va davlatda amalga oshirilayotgan tarbiya jarayoni umuminsoniy tarbiya tizimining tarkibiy qismidir. Demak mamlakatda olib borilayotgan siyosat kabi, tarbiya jarayoni ham umumbasharish ehtiyojlardan kelib chiqishi lozim. Sababi insoniyat tamadduni taqdiri barcha xalqlar uchun bir xil qimmatlidir. Dunyoda ijobiy xususiyatlaridan ko‘ra ko‘proq milliy tarbiya asoslariga tobora ko‘proq xavf solayotgan globallashuv jarayoni va ommaviy madaniyatning salbiy jihatlari, global muommolar: giyohvandlik; ekstremizm va terrorizm xavfi; turli ekologik muommolar butun insoniyat oldida tarbiya masalasini katta muommolardan biriga aylantirmoqda. Ushbu jarayonlar xavf va tahdidlarga qarshi millatlararo pedagogik birlikni taqozo qilmoqda.

Ota-bobolarimiz “Agar kishiga hayotning o‘zi berolmasa ta’lim, unga o‘rgata olmas hech bir muallim” deya juda asosli fikr aytishgan[5].

Birinchi Prezidentimiz haqli ravishda “Tarbiyachi - ustoz bo‘lish uchun, boshqalarning aql-idrokini o‘stirish ma’rifat ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun avvalo, tarbichining ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday fazilatlarga ega bo‘lishi kerak” degan edilar[3]. Tarbiya mavsumiy, ma’lum bir vaqtga mo‘ljallangan ish emas, balki jamiyat va davlat ahamiyatiga molik kechiktirib bo‘lmas, uzluksiz davom etadigan jarayon va strategik masaladir. Tarbiya jarayoni o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro ta’sirida amalga oshiriladigan dinamik tizim sifatida qaraladi. Tarbiya jarayoni ta’lim muassasasi pedagogik faoliyatining yadrosidir[4]. Barqaror axloqiy xulq-atvorga ega, qobiliyatli shaxsni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, o‘z taqdirini o‘zi belgilash, jamiyatda o‘zini o‘zi moslashtirish, vatanparvarlik, fuqarolik va ma’naviy

axloqiy tarbiya, sogʻlom turmush tarzini oʻquvchilarga singdirish tarbiyaning asosiy maqsadi hisoblanadi. Maktab oʻquvchilarini kelajakka yoʻnaltirish: oʻziga boʻlgan ishonchni rivojlantirish, ularga oʻziga xosligini tushunishga, boshqa odamlarning fikrlarini hurmat qilishga oʻrgatish, oʻzini xolis baholash, oʻz qobiliyatlari, malakalarini hisobga olgan holda kelajak uchun real rejalar tuzish, oʻz-oʻzini anglashi, oʻzini boshqarish tizimini takomillashtirish ishbilarmonlik, axloq va tashabbuskorlikni tarbiyalash, ularning oilalari, oʻqituvchilar bilan oʻzaro aloqalarini faollashtirish lozim. Fikrimizcha tarbiya jarayoni maxsus ishlab chiqilgan boʻlishi, yaʼni yoshlarning oʻz-oʻzini rivojlantirish, oʻz-oʻzini boshqarish imkoniyatlari bilan uygʻunlashtirilgan maqsadga muvofiq tizim boʻlgandagina haqiqiy boʻladi. XXI asr kishisi umuminsoniy qadriyatlardan va bugungi kun haqiqatlaridan kelib chiqib, jismonan sogʻlom, maʼnaviy axloqiy, intellektual jihatdan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan boʻlishi shu bilan birga dunyoda sodir boʻlayotgan jarayonlarga loqayd boʻlmasligi, tashqi olam bilan faol aloqada boʻlishi lozim. Yoshlarning shaxs sifatida shakllanish va ijtimoiylashuv davri asosan maktab tizimida yuz beradi.

Inson va jamiyatning mavjudligini taʼminlaydigan qadriyatlar milliy tarbiya tufayli ajdodlardan asta-sekin avlodlarga oʻtadi.

Milliy tarbiya atamasi keng va tor doirada ishlatiladi. Keng maʼnoda, u inson shaxsini shakllantirishga, uning ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy, maʼrifiy hayotda faol ishtirokini taʼminlashga qaratilgan barcha maʼnaviy taʼsirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yigʻindisini anglatadi. Demak milliy tarbiya nafaqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar, balki butun ijtimoiy tuzum va uning yetakchi gʻoyalari, hatto adabiyot, sanʼat, kino, radio, TV, OAV va boshqalarni oʻz ichiga oladi. Shuningdek, milliy tarbiya tarkibiga bu sohada taʼlim va maʼlumot olish ham kiradi. Tor maʼnoda, milliy tarbiya muayyan shaxsning maʼnaviy rivoji, dunyoqarashi, axloqiy qiyofasi, estetik didi oʻstirilishiga yoʻnaltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Bizga maʼlumki, har qanday tarbiya taʼlim bilan chambarchas bogʻliq holdagina mavjud boʻla oladi.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki, milliy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki uning o‘sishi har qanday jamiyat va davlatda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Buning uchun o‘tib kelayotgan yosh avlod o‘z ajdodalaridan ham yuqoriroq natijalarga erishishi lozim bo‘ladi. Ammo, bugungi kunda dunyoning ayrim hududlarida axloqga zid bo‘lgan harakatlar natijasida katta ma‘naviy yo‘qotishlar yuz berayotgani millatning asriy qadriyatlari, millatning asriy qadriyatlari, milliy tafakkuri va turmush tarzi izdan chiqayotgani, axloq-odob, oila va jamiyat hayoti, ongli yashash sharti jiddiy xavf ostida qolayotganini kuzatish mumkin[6]. XXI asrda yoshlarimizni axloqimizga zid bo‘lgan illatlardan va tahdidlardan saqlash eng asosiy burchimizdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-iyuldagi 422-son qarori. <https://lex.uz/ru/docs/4885018>
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati, 2 jildlik, II tom,-M.: “Rus tili nashriyoti”, 1991, 125-6.
3. Karimov I.A. Buyuk kelajagimizning haqiqiy kafolati. Toshkent, “Sharq” nashriyot matbaa kontsernining Bosh tahririyati, 1993, 27-28-betlar.
4. N.M.Koshanova.Umumta’lim maktablarida sinf rahbarlari faoliyatini rivojlantirish muammolari // ped.fan.falsafa doktori diss. Chirchiq, 2022. – 160 b..
5. Safo Ochil.Mustaqillik ma‘naviyati v atarbiya asoslari. Toshkent “O‘qituvchi”. 1995. 208-b.
6. M.K.Rashidova.Tarbiyada insoniy fazilatlarining namoyon bo‘lishi.//Academic Research in Educational Sciences, 3 (12) ,2022. -P.276-280.